

Міністерство освіти і науки України
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
Коледж електронних приладів
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
Навчально-методичний центр цивільного захисту та
безпеки життєдіяльності Черкаської області
Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне)
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського (м. Одеса)
Смілянський коледж харчових технологій
Національного університету харчових технологій
Уманський національний університет садівництва
Черкаська медична академія
Черкаський державний технологічний університет
Черкаський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Черкаське регіональне відділення Соціологічної Асоціації України
Академія фінансів і бізнесу VISTULA (Варшава, Польща)
Головна школа пожежної служби (Варшава, Польща)

ВІСНИК ГУМАНІТАРНОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА: НАУКОВІ ПРАЦІ

ВИПУСК 19

м. Черкаси

УДК 009
ББК 34.3

Рецензенти:

Гуржій О. І. – заслужений діяч науки і техніки України, д-р іст. наук, професор (Інститут історії України НАН України);

Гордуновський О. М. – д-р іст. наук, доцент (Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»);

Мосов С. П. – заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, д-р військ. наук, професор (Льотна академія Національного авіаційного університету).

Головний редактор:

Чубіна Т. Д. – д-р іст. наук, професор (завідувач кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України).

Відповідальний редактор:

Спіркіна О. О. – канд. іст. наук (доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України).

Редакційна колегія:

Гора В. А. – начальник факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, підполковник служби цивільного захисту, канд. пед. наук, доцент;

Дмитренко М. Й. – професор кафедри психології діяльності в особливих умовах ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д-р філос. наук, професор;

Єремєєва Н. Ф. – професор кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, канд. філол. наук, доцент;

Коваленко-Чукіна І. Г. – старший викладач кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва, канд. іст. наук;

Кришталь Т. М. – завідувач кафедри управління у сфері цивільного захисту факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д-р екон. наук, доцент;

Ненько Ю. П. – завідувач кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д-р пед. наук, доцент;

Стадник І. Ю. – завідувач кафедри історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету, канд. іст. наук, доцент;

Томіленко А. Г. – фахівець відділу соціально-гуманітарної роботи ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, канд. іст. наук, доцент;

Усов Д. В. – професор кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д-р філос. наук, доцент;

Федоренко Я. А. – доцент кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д-р іст. наук, доцент;

Фомич М. В. – начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, канд. психол. наук, доцент, підполковник служби цивільного захисту;

Чубін Т. К. – голова комісії фахових дисциплін економічного циклу Смілянського коледжу харчових технологій НУХТ, канд. екон. наук.

Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці. – Випуск 19. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2019. – 224 с.

У збірнику містяться наукові статті гуманітарного спрямування, присвячені різним актуальним питанням історії України, історії пожежно-рятувальної служби, психології, педагогіки, філософії, культурології, філології.

Розрахований на науковців, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, курсантів, студентів, усіх, хто цікавиться гуманітарними науками.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету цивільного захисту Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України (протокол №8 від 17.03.2019)

Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому доступі комісією з питань роботи із службовою інформацією в Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України (протокол №6 від 06.05.2019)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Асмолова А. А.

Савчук О. П., кандидат педагогічних наук

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса)*

Питання підготовки соціальних працівників у ЗВО в Україні активно почало розглядатись з 90-х років. Саме з цього періоду почалась історія розвитку соціальної сфери незалежної держави. У вищих навчальних закладах освіти починають активно впроваджуватись такі спеціальності як: «соціальний працівник» та «соціальний педагог».

З кожним роком від фахівця соціальної сфери вимагають все більшого рівня професійних знань та умінь, а також сформованих професійних компетентностей відповідно до специфіки діяльності. Тому навчальні заклади, які здійснюють підготовку соціальних працівників, ставлять перед собою мету щодо постійного вдосконалення та впровадження інноваційних методів навчання для формування висококваліфікованих спеціалістів. Обрана до розгляду тема щодо підготовки майбутніх соціальних працівників у вишу є актуальною і до сьогодні, адже зміни, які відбуваються у сфері освіти вимагають суттєвих змін.

Питанням професійної підготовки займалися багато вітчизняних та закордонних вчених. Проблему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників досліджували такі вчені, як: Р. Вайнола, М. Євтух, І. Ковчина, С. Когут, С. Марченко, Н. Пихтіна, А. Капська, В. Поліщук та багато інших.

У педагогічному словнику термін «професійна підготовка» тлумачиться як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей особистості, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної праці за обраною професією [3, 262].

За визначенням О. Абдулліної, професійна підготовка майбутнього педагога – це процес формування та збагачення настанов, знань і вмінь, що необхідні майбутньому фахівцю для адекватного виконання специфічних завдань навчально-виховного процесу [1, 40].

Соціальна робота – надзвичайно різнопланова діяльність, яка вимагає від соціального працівника оволодіння найрізноманітнішими вміннями і навичками. Більшість зарубіжних і вітчизняних вчених вважає, що незалежно від того, де буде здійснюватися соціальна робота, соціальний працівник повинен оволодіти вміннями: чітко визначати суть проблеми; виробляти відповідний план дій; забезпечувати практичну реалізацію плану; давати правильну оцінку результатам виконаної роботи. У цьому полягає суть всієї практичної соціальної роботи як з окремими індивідами, так і з групами.

На сьогодні підготовка майбутніх соціальних працівників розглядається науковцями як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає у набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової

майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з дітьми та їхніми батьками, а також у розвитку успішності в діяльності [4, 101].

Без сумніву, професійна підготовка повинна бути зорієнтована на модель майбутнього спеціаліста, що відображає структуру його діяльності, а сам процес підготовки має показувати специфіку майбутньої професійної діяльності.

Вітчизняна дослідниця Р. Вайнола у своєму дослідженні [2] розглядає підготовку педагогів соціальної сфери в умовах вищого навчального закладу і розуміє її як сукупність соціального, професійного та особистісно-морального розвитку майбутнього фахівця у сприятливих умовах технологічного та науково-методичного забезпечення підготовки в освітньому середовищі вищого навчального закладу

Розроблено ряд законодавчих актів для виконання навчальної та практичної діяльності з підготовки майбутніх соціальних працівників, зокрема Закон «Про вищу освіту» від 01.07.2014, Педагогічна концепція освіти, та положення навчального закладу [7].

В Законі «Про вищу освіту» йде мова про кваліфікаційні вимоги до майбутніх спеціалістів, про зміст підготовки майбутніх спеціалістів відповідно до професійних вимог. Але закон в основному містить рекомендаційний характер, а вищий навчальний заклад може доповнювати та впроваджувати необхідні на його думку напрями підготовки, навчальні дисципліни та розвивати певні компетентності в майбутнього фахівця.

На жаль розвиток соціальної роботи в Україні не досягнув такого рівня, як в країнах Європи чи США. І тому вищим навчальним закладам потрібно прикладати максимум зусиль для розвитку соціальної роботи та підготовки кадрів з впровадженням новітніх та інноваційних методів підготовки.

На думку вченої Н. Кривоконь головним у підготовці соціальних працівників є орієнтація на зміст теоретичної підготовки відповідно до практичних навичок. З виконанням такої єдності, соціальний працівник буде відповідати всім вимогам сучасної соціальної політики держави.

На основі вище розглянутого ми приходимо до розуміння необхідності щодо формування у студентів мобільності дій і мислення, організувати належну теоретичну та практичну підготовку відповідно до профілю, здійснювати підготовку майбутніх спеціалістів до роботи з різними групами населення та формувати професійну стійкість у вирішенні поставлених перед ним професійних задач. Це дозволить студентам прагнути до професійного саморозвитку, удосконалювати уміння та навички, а також розвивати пізнавальну сферу для ефективного виконання професійних обов'язків.

У роботі соціального працівника важливою якістю є змобілізованість та швидка пристосованість до умов життя і праці, оскільки він повинен швидко реагувати на зміни в соціумі й приймати правильні рішення відповідно до виникнення ситуацій. Ми вважаємо, що якщо кожен соціальний працівник буде володіти такою якістю, тоді допомога буде надаватись більш адресно та ефективно. Але ця робота не тільки майбутнього фахівця, а й керівників процесу освіти – педагогів.

Так наприклад, у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» підготовка майбутніх фахівців до недавнього часу відбувалась лише в напрямку

«соціальна педагогіка», де зміст навчальної діяльності був направлений на формування соціальних фахівців для роботи з дітьми та молоддю в школах, дитсадках, інтернатних закладах, училищах та інших. З впровадженням нового напрямку підготовки 231 «Соціальна робота» зміст навчальної діяльності став розширеним і більш інноваційним, що охоплює і інші соціальні організації.

Звісно, що проблема в підготовці соціальних працівників виражається через різку зміну направлення самої підготовки, яка вимагає багато часу і ресурсів задля повноцінного забезпечення гармонійного процесу навчання, залучення нових професіоналів, які передадуть знання та уміння майбутнім спеціалістам з фахового профілю.

У ЗВО східних областей підготовка соціальних працівників відбувається із залученням різноманітних освітніх програм, які будуть додаватись до кваліфікації. До спеціальності «соціальний працівник» студенти можуть обирати допоміжну кваліфікацію: «практична психологія», «соціальне забезпечення», «соціально-правовий захист», «анімаційна соціально-педагогічна діяльність» та інші. Вони значно розширюють можливості спеціаліста у наданні професійних послуг.

Більш інноваційні освітні програми використовуються в Києві та області. Так, у столичних ЗВО студентам спеціальності «соціальна робота» пропонується додаткова спеціальність: «соціальна реабілітація», «управління міжнародними проектами і програмами», «соціально-психологічне консультування», «соціальна робота на інтерактивні технології», «соціальна педагогіка; консультативна психологія».

На даний час лише в Донецькій та Луганській областях майбутнім соціальним працівникам пропонується додаткова спеціальність «соціально-реабілітаційна діяльність в пенітенціарних закладах». Спеціалісти, які навчаються за такою освітньою програмою, в майбутньому мають можливість не тільки працювати в соціальній сфері, а й нести державну службу в пенітенціарних закладах, що дає можливість вибору праці у вузькій спеціалізації чи загалом в соціальній сфері [6].

На нашу думку, впровадження додаткових спеціальностей у сфері підготовки майбутніх соціальних працівників, надасть спеціалістам змогу вести розширену професійну діяльність, проводити роботу в декількох напрямках, розвиватись, удосконалювати усестороннє свої уміння та навички.

В порівнянні з іншими закладами, професійна підготовка соціальних працівників характеризується безперервністю та різносторонністю у підготовці (теоретична, практична підготовка виконується систематично, виробнича практика відбувається без відриву від навчання). Також є всі рівні освітнього процесу: наукова діяльність, методична, технічна, освітня, що дає право вибору майбутньому спеціалісту стати соціальним працівником, науковцем чи державним службовцем.

На даний час потреба в соціальному працівнику є не лише в організаціях, які надають соціальні послуги, а й в державному секторі, бізнесі, туризмі, громадських організаціях, тобто в тих сферах де «соціальний працівник» вважається універсальною професією.

Однією із головних особливостей в підготовці соціальних працівників – відсутність одного підходу до підготовки. Це є і не добре, але і не погано. Саме за такою системою підготовки – використовується досвід інших навчальних закладів, застосовується мультидисциплінарний підхід, завдяки якому формується різнобічний спеціаліст, який на вищому рівні буде виконувати свої професійні обов'язки. Єдиний підхід у підготовці може мати недоліки у підготовці і формування вузько-направленого, не змобілізованого фахівця, що може бути не ефективним на ринку праці.

На думку вчених В. Поліщук та О. Янковича, зміст підготовки майбутніх соціальних працівників повинен містити в собі: формування аналізу соціального розвитку і об'єктивної оцінки соціальної політики; знання і уміння з сучасних моделей, методів і форм роботи з клієнтами; організований педагогічний процес підготовки; розробку та впровадження нових дійових форм і методів практичної підготовки для формування кваліфікованого соціального працівника, розробку і впровадження навчальних програм, які будуть розвивати та формувати компетентного соціального працівника у сфері своєї діяльності [5].

Вчена Є. Холостова притримується іншої думки та вважає, що соціальний працівник повинен не тільки володіти на високому рівні теоретичними та практичними знаннями та уміннями в соціальній роботі, а володіти морально-етичними якостями, які допоможуть у надання якісної та компетентної допомоги тим, хто потребує. При наявності таких якостей, соціальний працівник буд завжди об'єктивним у діях, не буде використовувати своє професійне становище у корисних цілях. Головна мета у роботі соціального працівника – допомагати людям і творити для них добро.

Важливим у роботі соціальних педагогів мати наступні якості:

- моральні: гуманізм, громадянська позиція, доброзичливість, дружність, етичність, тактовність, принциповість у діях, повага, чесність, мобільність та оптимізм;

- вольові: дисципліна, наполегливість, емоційна стійкість, врівноваженість, організованість, сміливість;

- інтелектуальні: ерудицію, гнучкість мислення, аналітичність, оперативність прийняття рішень, поміркованість, кмітливість, пізнавальна активність;

- комунікативні: комунікабельність, адаптивність, контактність, емоційність, уміння слухати і чути, вміння переконувати;

- організаторські: підприємливість, активність, ініціативність, відповідальність, впевненість у собі, цілеспрямованість.

Підсумовуючи аналіз питання проблеми підготовки соціальних працівників у ЗВО України, можна сказати, що труднощі виникають від не сформованості до кінця соціальної політики держави в порівнянні з європейськими країнами. Процес підготовки соціальних працівників у вищих закладах поєднує в собі і теоретичну і практичну підготовку, охоплює мультидисциплінарний підхід у навчанні, що дає можливість підготувати і сформувати висококваліфікованого спеціаліста за вимогами сучасного стану соціальної політики. Але все одно, процес підготовки потребує включення інноваційних методів і технологій навчання,

розширення можливостей для професійного зростання соціальних працівників, піднесення статусу соціального працівника в соціумі, як одну із важливих ланок в соціальній політиці.

Сучасній Україні потрібен соціальний працівник, який буде компетентним, кваліфікованим, високоморальним, ерудованим та гуманним у роботі з клієнтами, які опинились в складних життєвих обставинах, а також необхідні заходи, законодавчі акти, які будуть допомагати розвиватись соціальному працівникові у соціальній сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* / О. А. Абдуллина. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Вайнола Р. Х. *Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки* : [монографія] / Р. Х. Вайнола ; за ред. С. О. Сисоєвої. – Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2008. – 460 с.
3. Вишнякова С. М. *Профессиональное образование: словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика* / С. М. Вишнякова. – М. : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
4. *Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці* : монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богінч, З. Н. Борисова та ін. ; за заг. ред. І. І. Загарницької. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 310 с.
5. Поліщук В. А. *Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи* / Курс лекцій / В. А. Поліщук, О. І. Янкович. – Тернопіль : ТДПУ, 2009. – 256 с.
6. Скачкова Г. С. *Особливості сучасної професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах* / ВІСНИК НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 3(48). – С. 128–133.
7. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАРОДЖЕННЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ НА ПРИКАРПАТТІ

*Богун Л. В., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Упродовж останніх років науковий інтерес до історії пожежної справи залишається актуальним. Зародження пожежної охорони в багатьох країнах проходила по-різному і неодноразово. Ця особливість була характерною і для України, яка впродовж століть знаходилась під владою різних поневолювачів. Зокрема, створення професійної пожежної служби в її центральних та східних регіонах відбувалося, в основному, в першій половині XIX століття (в 1823 році – в Харкові, 1836 році – Києві, 1841 – Єлисаветграді і т. д.), а на західноукраїнських землях даний процес припадає на його другу половину. Західноукраїнські землі з переходом у 1772 році до складу Австрії зіткнулись із вкрай занедбаним станом галицької провінції [1]. У великих населених пунктах краю гасіння пожеж та рятувальні роботи виконували тільки їх мешканці примітивними засобами і неорганізовано.